AVİM Yorum • No: 2021 / 4 • Ocak 2021

UYGUR TÜRKLERİNİN TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Şevval Beste GÖKÇELİK

Misafir Araştırmacı

Uygur Türkleri tarih boyunca Çinlilerle birlikte yaşamıştır ve iki kez bağımsızlık elde etmişlerdir. Uygur Türklerinin bağımsızlık geçmişinin ilk örneği 1933-34te varlığını sürdüren Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti, diğeri ise 1944-49 yılları arasında var olan Doğu Türkistan Cumhuriyetidir. Her iki devlet de Çin Halk Cumhuriyetinin işgaliyle sona ermiştir. Doğu Türkistan, doğal kaynakları ile önemli enerji hatları ve ticaret yolları (İpek Yolu) bakımından merkezi konuma sahip olması nedeniyle Çin için her zaman önemli olmuştur. Bugün, Çinde görece küçük bir azınlık grubu olarak yaşayan Uygurlar, Çinin genel iç politikasında, kimlik politikasında ve ulusal güvenlik algısında önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu durum ise onların baskı görmesine ve insan hakları ihlallerine maruz kalmalarına neden olmaktadır.[1]

Çin yönetiminin uzun zamandır kendi iç meselesi olarak ele aldığı Uygur meselesi, Uygur Türklerinin kitlesel olarak gözaltı kamplarında tutulması ve artan insan hakları ihlallerine maruz kalması nedeniyle uluslararası anlamda dikkat çekmeye başlamıştır. Çinin insan hakları ihlallerini kapsayan politikalar uyguladığını reddetmesi, sorunu terörizme atıfta bulunarak açıklama girişimi ve sorunun sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarına gösterilen ilgisizlik, konunun zamanla uluslararası bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda dünya arzının yaklaşık beşte birini oluşturan, Çinin Sincan Uygur Özerk Bölgesi bölgesinden yapılan pamuk ihracatı, Uygurların zorla çalıştırılmasına ilişkin endişelerin artmasıyla sonuçlanmıştır. Ünlü markaların pamuk ticaretinde Çin ile iş birliği yaptığı haberleri yayılınca bu durum uluslararası markaların politikalarını da etkilemiştir. Protestolara maruz kalan dünyaca ünlü markalar Uygurların zorla çalıştırılmasına karşı olduklarını açıklamak durumunda kalmışlardır. Örneğin H&M artık bölgeden malzeme temin etmemektedir. ABDnin eski Trump yönetimi, Çinin en büyük üreticilerinden biri olan XPCCden pamuk ithalatını yasaklamıştır.[2] Ikea, Sincan bölgesinden pamuk tedarik etmeyi bırakacağını belirtmiştir. Adidas, *The Guardian*da yer alan açıklamasında Sincandan mal tedarik etmediğini iddia etmiş ve diğer tedarikçilere de bunu yapmamaları çağrısında bulunmuştur.[3] Büyük markaların bu tür yaklaşımları ve tepkileri dünya kamuoyunun dikkatini Uygur meselesine yöneltmiştir.

Bugün Türkiye ve diğer Müslüman çoğunluğa sahip ülkeler, Çinin uyguladığı baskı ve Uygurlara yönelik insan hakları ihlalleri konusunda Çin hükümetine karşı suçlayıcı bir tutum benimsememeyi tercih etmektedir. Kuşkusuz bu tutumun en önemli nedeni

ekonomik ilişkilerle bağlantılıdır. Türkiye, gelişen Avrasya ilişkileri bağlamında, doğuda Çin ile iyi ticari ilişkiler ve ekonomik ittifak kurma çabası içerisindedir. Türkiyenin tutumu, Batı sermayesinin yeterli olmadığı bir dönemde Çin yatırımına duyulan artan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.[4] Bu bağlamda Çin, Türkiye için önemli bir ekonomik ortak haline gelmektedir.

Bu duruma karşın Türkiye, 1960lardan itibaren Çinin zulmünden kaçan binlerce Uygur için tarihsel olarak güvenli bir sığınak olmuştur. Türkiye defalarca Çinin Sincandaki Uygur Türklerine yönelik zulmünden derinden endişelendiğini belirtmiştir. Türkiye, bir yandan Uygurlara yapılan muamele hakkındaki endişelerini ifade eden, diğer yandan da iyi ekonomik ilişkiler geliştiren hassas, iki ucu keskin bir politika yürütmektedir. Bu politika, Türkiyenin Uygur azınlığına verdiği desteğin yetersiz kaldığı iddiasıyla eleştirilmektedir.[5] Çin, günümüzde Türkiyenin altyapı geliştirme projelerine büyük yatırımlar yapmaktadır. Avrupayı Asyaya bağlayan bir ülkede bu tür yatırımlara yönelmek Çinin Batı ile arasındaki ticaret yolları adına önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, Çin yük trenleri de Marmaray demiryolu ile Avrupaya doğru hareket etmeye başlamıştır.[6]

Türkiye, tüm ekonomik hassasiyetlerine rağmen, Türk dünyası ile daha geniş bir dayanışma bakış açısıyla Uygur meselesini gündeminde tutmaktadır. Türkiye bunu yaparken, Çine karşı yapıcı bir yaklaşım izlemeye çalışmaktadır. Türkiye, Çin ile Türkiye arasında halklar arası bağların kurulmasında Uygur Türklerinin köprü görevi görebileceğini ve Çinin bu köprüyü yıkmaması gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır. 75inci Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu toplantısında Türkiye, Uygur Türklerinin kültürel ve dini kimliğine saygı gösterilmesi ve güvence altına alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıklamaya göre Türkiye, meseleyi BM ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi uluslararası platformlarda takip ederken, bu konuda Çin ile yapıcı ve doğrudan diyaloğa devam edecektir.[7] Konuyla ilgili son gelişmelere göre, 2017 yılında Çin ile Türkiye arasında imzalanan iade anlaşması Çin tarafından onaylanmıştır. Bu haber Türkiyedeki Uygur diasporası arasında endişe yaratmıştır. Bu anlaşma ile Çin yönetimi, terör suçu işleyip Türkiyeye sığındığı iddia edilenlerin iade sürecini hızlandırmayı hedeflemektedir.[8] Ayrıca Çinin Türkiye Büyükelçisi, Türkiye, Çindeki Uygur Türklerinin durumunu eleştirmeye devam ederse Türkiyenin Pekin ile ekonomik ilişkilerini tehlikeye atacağını belirtmiştir.[9]

Aynı zamanda, daha önce yayınlanan bir makalemizde belirtildiği üzere[10]; küresel güç dengesinin Avrupa-Atlantikten Asya-Pasifik bölgesine kaydığı ve Çinin yükselen bir güç olarak ön plana çıktığı bir dönemde Uygur meselesine ilişkin Çine yönelik eleştiriler artış göstermeye başlamıştır. Bu nedenle, Çine yöneltilen sert uluslararası eleştirilerin bazıları; insan haklarına samimi bir ilgi ve Uygur Türklerinin kötü durumuyla ilgili endişelerden ziyade, Çinin küresel bir güç olarak yükselişini sekteye uğratmak adına Çinin iç meselelerine müdahale etmek için bir bahane olarak yorumlanabilir.

Özetle, ekonomik bağların derinleşmesi hem Türkiye hem de Çin için önemlidir. Çinin Türkiyeye yatırım yapma kararı, Türkiyenin kıtalararası enerji ve ticaret yolları üzerinde bulunan bir bağlantı noktası olduğu gerçeğinin kabul görmesine dayanmaktadır. Çin ve Türkiye maalesef Uygur Türkleri ile ilgili hassas bir konuda farklı pozisyonlara sahiptir. Ancak bu, iki taraf arasındaki ekonomik ilişkinin büyümesine ve gelişmesine engel olmamaktadır.

Fotoğraf: Daily Sabah

[1] Kılıç Buğra Kanat, Uygur sorunu ve Çinin Balkanlaşma korkusu, *Al Jazeera Türk*, 8 Temmuz 2015, http://www.aljazeera.com.tr/gorus/uygur-sorunu-ve-cinin-balkanlasma-korkusu

[2] The Guardian view on Chinas treatment of the Uighurs: from unthinkable to irrefutable, *The Guardian*, December 13, 2020, https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/dec/13/the-guardian-view-on-chinas-treatment-of-the-uighurs-from-unthinkable-to-irrefutable

[3] Julian Kossoff, Virtually the entire apparel industry from Gap to H&M to Adidas is profiting from forced Uighur labor, activists say, *Business Insider*, July 23, 2020, https://www.businessinsider.com/uighur-forced-labor-global-brands-profited-activists-letter-2020-7

[4] Ayhan Erdemir & Philip Kowalski, "China Buys Turkeys Silence on Uyghur Oppression, *The Diplomat*, August 21, 2020, https://thediplomat.com/2020/08/china-buys-turkeys-silence-on-uyghur-oppression/

[5] Areeb Ullah, Turkey accused of deporting Uighurs back to China via third countries, *Middle East Eye*, July 27, 2020, https://www.middleeasteye.net/news/uighurs-china-turkey-accused-deporting-third-countries

[6] Erdemir & Kowalski, "China Buys Turkeys Silence on Uyghur Oppression.

[7] Turkey expects Uighurs to be treated as equal citizens of China, *Daily Sabah*, October 7, 2020, https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-expects-uighurs-to-be-treated-as-equal-citizens-of-china

[8] Çin, Türkiye ile imzalanan Suçluların İadesi Anlaşması'nı onayladı; Uygur Türkleri endişeli, *Euronews*, 27 Aralık 2020, https://tr.euronews.com/2020/12/27/cin-turkiye-ile-imzalanan-suclular-n-iadesi-anlasmas-n-onaylad-uygur-turkleri-endiseli

[9] Çin, Türkiye ile imzalanan 'Suçluların İadesi Anlaşması'nı onayladı; Uygur Türkleri endişeli.

[10] AVİM, İnsan Hakları İhlalleri, Uygur Özerk Bölgesi Ve Çin, A*vrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No: 2019/79, 10 Aralık 2019, https://www.avim.org.tr/tr/Yorum/INSAN-HAKLARI-IHLALLERI-UYGUR-OZERK-BOLGESI-VE-CIN

Yazar Hakkında :

Şevval Beste Gökçelik 2019 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü □□□□ mezun olmuştur. Lisans mezuniyetini takiben 2019 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Çalışmaları tezli yüksek lisans programına başlamıştır. 2018 yılında Erasmus programı kapsamında Università di studi degli Siena'da (Siena Üniversitesi) lisans ve yüksek lisans seviyesinde dersler almıştır.

Lisans öğrenimi sırasında Ocak 2019'da Türkiye Stratejik Analizler Merkezi'nde stajyer ve Türkiye □□ doğrudan ve dolaylı ilgilendirebilecek bölge dışı siyasi, ekonomik, askeri ve sosyokültürel gelişmelerin yakından takibini sağlamıştır. Burada 'Arap Baharı'nda Gençlik Örgütleri' adlı tez çalışmasını hazırlamıştır. Ayrıca TÜRKSAM Göçmen Bültenini hazırlamıştır. Yüksek lisans öğrenimi sırasında 2019 yılında Polonya'nın Krakow kentinde uluslararası tanıtım ve pazarlama alanında uygulamalı olarak staj yapmıştır.

Kasım 2020'de Misafir Araştırmacı olarak AVİM'e katılmıştır.

Atıfta bulunmak için: GÖKÇELİK, Şevval Beste. 2026. "UYGUR TÜRKLERİNİN TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2021 / 4. Ocak 22. Erişim Ekim 30, 2026. https://www.avim.org.tr/tr/Yorum/UYGUR-TURKLERININ-TURKIYE-CIN-ILISKILERINE-ETKISI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır